

PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE, ÎNTRE INTERESUL PUBLIC ȘI CEL INDIVIDUAL. MODIFICAREA/COMPLETAREA LEGII NR. 135/2010 PRIVIND CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ DIN PERSPECTIVA DIRECTIVEI (UE) 2016/343 PRIVIND CONSOLIDAREA ANUMITOR ASPECTE ALE PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ȘI A DREPTULUI DE A FI PREZENT LA PROCES ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE

Cristian WINZER

Abstract

*This is the principle that the current criminal procedural regulation (Article 4 paragraph (1) of C. pr. pen.) establishes regarding the presumption of innocence, as an application over time of the principle *nemo praesumitur malus nisi probetur* („no one is presumed guilty unless it is proved guilty”).*

Fundamental right of a person, basic constitutional principle and criminal proceeding that circumscribes to the rule of law, the presumption of innocence is directly related to the principles of finding the truth, the fairness of the criminal process and the guarantee of human dignity and freedom.

It is obvious that the current criminal procedural regulation needs to be adapted to new socio-legal realities and needs, in direct correlation with the necessity of fulfilling one of the obligations resulting from the status of EU member state, respectively ensuring the proper transposition into the national legislation of the european directives.

It was and it is extremely important for the legislator to establish at national level, unequivocally, that as long as the guilt of a suspected person or of an accused person has not been proven by law (meaning by a final criminal judgment), public authorities should abstain from presenting these categories of persons as guilty and / or from creating the impression that the persons in question are guilty.

Keywords: *presumption of innocence, fundamental right, european directive, final criminal judgment, basic constitutional principle, human dignity, human freedom, suspected person, accused person, criminal procedure*

1. „Orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă” – hotărâre care, desigur, trebuie să fie pronunțată

de către o instanță de judecată imparțială și independentă, pe baza unui probatoriu complex, administrat (*onus probandi*) exclusiv în scopul aflării adevărului și al justei soluționări a cauzei. Acesta este principiul pe care actuala reglementare procesual penală [art. 4 alin. (1) C. pr. pen.] îl instituie prin raportare la prezumția de nevinovăție, ca o aplicare peste timp a principiului *nemo praesumitur malus nisi probetur* („nimeni nu este presupus vinovat, decât dacă este dovedit”).

Drept fundamental al persoanei (*consacrat atât de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și de Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cât și de Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și Declarația Universală a Drepturilor Omului*), principiu de bază constituțional [art. 23 alin. (11) din *Legea fundamentală statuează și consacră că „până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată”*] și drept procesual penal care se circumscrie principiului statului de drept, **prezumția de nevinovăție este legată în mod direct de principiile aflării adevărului, al caracterului echitabil al procesului penal și al garantării demnității și libertății umane.**

2. Alin. (2) al art. 4 C. pr. pen., potrivit căruia „după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului”, vine să întărească fundamentul și substanța acestui principiu, consolidând însuși dreptul la un proces echitabil.

3. Este evident că actuala reglementare procesual penală trebuie adaptată unor noi realități și nevoi socio-juridice, în corelare directă cu necesitatea îndeplinirii de către România a uneia dintre obligațiile rezultate din calitatea de stat membru al Uniunii Europene, respectiv asigurarea transpunerii corespunzătoare în legislația națională a directivelor europene (*avută fiind în vedere și împrejurarea obiectivă că în cazul în care un stat membru nu adoptă măsurile necesare de transpunere în condițiile și termenele prevăzute chiar de textul directivelor, iar prin aceasta încalcă deci obligațiile care îi revin, Comisia Europeană declanșează acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor de comunicare a măsurilor naționale de transpunere, denumite și proceduri de infringement*).

4. **Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale** urmărește „stabilirea unor norme minime comune privind protecția drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate și acuzate” (par. 10 din Preambul) și „se aplică persoanelor fizice care sunt suspectate sau acuzate (...) în toate fazele procedurilor penale, din momentul în care o persoană este suspectată sau acuzată de comiterea unei infracțiuni sau a unei presupuse infracțiuni până când hotărârea prin care se stabilește că persoana respectivă a comis infracțiunea în cauză rămâne definitivă” (art. 2 din Directivă)¹.

¹ Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.

5. Termenul până la care statele membre ale Uniunii Europene aveau obligația de a asigura intrarea în vigoare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative necesare pentru a se conforma actului legislativ european a expirat la data de 1 aprilie 2018, împrejurare care a determinat Comisia Europeană să declanșeze o acțiune în constatarea neîndeplinirii de către România a obligației de comunicare a măsurilor naționale de transpunere a directivei europene.

6. Prin proiectul de lege² inițiat de Parlamentul României (*Senat*) în anul 2018 se urmărește modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, în raport de instituția prezumției de nevinovăție, inițiatorii arătând în expunerea de motive³ că „*pentru respectarea prezumției de nevinovăție se impune ca persoanele împotriva cărora se derulează proceduri judiciare nepublice față de care nu se pot apăra public să nu fie acuzate în mod public de săvârșirea unor posibile infracțiuni. Acest lucru ar putea fi făcut numai după ce dosarul devine public și într-o formă cenzurată de un judecător, astfel încât acuzațiile formate pe de o parte să nu fie de natură a influența martorii în declarațiile lor și pe de altă parte să dea posibilitatea celui acuzat să se apere cu probe pertinente, care pot fi făcute publice. De altfel, în Cauza Morice vs. Franța, CEDO a statuat că o persoană acuzată în mod public își poate face apărări publice fără restricții. De asemenea, se impune ca persoanele care sunt arestate preventiv să nu fie prezentate în mod public purtând cătușe sau alte mijloace de restrângere a libertății lor, pentru a nu le a fi afectată prezumția de nevinovăție. În Cauza Popovi vs. Bulgaria, CEDO a reținut că prezentarea încătușată a unei persoane încalcă prezumția de nevinovăție și dreptul la viață privată (art. 8 CEDO). Astfel, există o practică a organelor de cercetare penală de a scurge public informații din dosare, de natură a crea emoție publică pentru ca ulterior să ceară arestarea preventivă cu motivarea că publicul s-ar arăta indignat dacă acea persoană prezentată public ca un infractor ar fi lăsată în libertate, acesta fiind chiar motivul arestării”.*

7. În esență, în raport de prezumția de nevinovăție, propunerea legislativă⁴ are în vedere introducerea unor noi prevederi în sensul în care:

➤ *se interzic comunicările și declarațiile publice, precum și furnizarea de alte informații, direct sau indirect, provenind de la autoritățile publice, privitoare la faptele și persoanele care fac obiectul unor proceduri în cursul urmăririi penale și al cercetării judecătorești a unei cauze, autoritățile publice nemaiputând să se refere la suspecți sau inculpați ca și când acești participanți în procesul penal (subiect procesual principal și/sau parte) ar fi condamnați [art. 4 alin. (3) C. pr. pen.];*

➤ *se acordă posibilitatea organelor de urmărire penală sau a instanței de judecată de a comunica public, în cursul urmăririi penale sau al cercetării judecătorești, informații privitoare la procedurile penale în derulare doar atunci când informațiile în cauză justifică un interes public prevăzut de lege sau atunci când acest lucru este necesar în interesul aflării adevărului în cauză (comunicările publice în cauză neputându-se însă referi la*

² http://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2018/pr373_18.pdf.

³ <http://www.cdep.ro/proiecte/2018/300/70/3/em373.pdf>.

⁴ <http://www.cdep.ro/proiecte/2018/300/70/3/se373.pdf>.

persoanele suspectate sau acuzate ca fiind vinovate de săvârșirea unei infracțiuni) [art. 4 alin. (4) și (5) C. pr. pen.];

➤ se interzice, în cursul procesului penal, prezentarea publică a persoanelor suspectate de săvârșirea unor infracțiuni purtând cătușe sau alte mijloace de imobilizare sau afectarea acestor persoane de alte modalități de natură a induce în percepția publică sentimentul/convingerea că acestea ar fi vinovate de săvârșirea unei infracțiuni [art. 4 alin. (6) C. pr. pen.];

➤ se instituie în sarcina organelor judiciare (din oficiu sau la cererea oricărei persoane interesate) obligația de a publica eventualele soluții de clasare, renunțare la urmărire penală sau încetare a procesului penal (dispuse de către organele de urmărire penală), respectiv de achitare, încetare a procesului penal sau restituire a cauzei la parchet (dispuse de către instanța de judecată), în ipoteza în care organele judiciare ar fi comunicat în prealabil, în mod public, date și informații privind începerea urmăririi penale, luarea unor măsuri preventive sau trimiterea în judecată a unei persoane [art. 4 alin. (7) și (8) C. pr. pen.];

➤ se instituie dreptul suspectului sau inculpatului, beneficiar al prezumției de nevinovăție, de a nu coopera în cadrul oricărei proceduri penale, orice dubiu cu privire la vinovăție profitând exclusiv acestuia [art. 99 alin. (2) C. pr. pen.].

8. Prin punctul de vedere⁵ formulat cu privire la propunerea legislativă, Guvernul României a propus anumite reformulări/completări, opinând însă, în esență, că „nu în Codul de procedură penală trebuie reglementată problema declarațiilor publice făcute de autoritățile publice”, că unele aspecte la care se referă dispozițiile Directivei (UE) 2016/343, precum aspectele legate de utilizarea unor măsuri de constrângere fizică, „sunt reglementate prin (...) Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal” și concluzionând că nu susține propunerea de introducere în Codul de procedură penală a unor dispoziții privitoare la interzicerea prezentării publice (în cursul procesului penal) a persoanelor suspectate de săvârșirea unor infracțiuni purtând cătușe sau alte mijloace de imobilizare sau afectării acestor persoane de alte modalități de natură a induce în percepția publică sentimentul/convingerea că acestea ar fi vinovate de săvârșirea unei infracțiuni, locul acestei propunerii legislative fiind „mai degrabă în Legea nr. 254/2013, care reglementează folosirea mijloacelor de imobilizare”.

9. Forma adoptată de Camera Deputaților (camera decizională) și trimisă la promulgare⁶ a făcut obiectul unui **amplu control de constituționalitate**, urmare a unor obiecții de neconstituționalitate ridicate de Înalta Curte de Casație și Justiție, 94 de deputați aparținând grupurilor parlamentare ale Partidului Național Liberal și Uniunii Salvați România, respectiv Președintele României – obiecții care au privit și propunerile de modificare și completare a art. 4 din Legea nr. 135/2010

⁵ <http://www.cdep.ro/proiecte/2018/300/70/3/pvg373.pdf>.

⁶ http://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2018/pr373_18.pdf.

privind Codul de procedură penală, referitor la prezumția de nevinovăție [iar nu și cele ale art. 99 alin. (2) C. pr. pen.], după cum urmează:

➤ **Înalta Curte de Casație și Justiție**⁷: în motivarea sesizării de neconstituționalitate, autorul obiecției a criticat propunerile de completare a dispozițiilor legale privitoare la principiul prezumției de nevinovăție din perspectiva clarității, a preciziei și a previzibilității, arătând că „din cuprinsul art. 4 alin. (3) din Codul de procedură penală (...) nu rezultă cu claritate dacă aceste dispoziții sunt incidente numai în cazul furnizării de informații către public sau sunt incidente inclusiv în cazul furnizării de informații privind faptele și persoanele la care se referă procedurile judiciare între autoritățile publice, în cadrul procedurilor judiciare”, iar „formularea «alte modalități de natură a induce în percepția publică» (...) nu permite stabilirea exactă a sferei de aplicare a interdicției privind reprezentarea publică a persoanelor suspectate de săvârșirea unor infracțiuni”.

➤ **94 de deputați aparținând grupurilor parlamentare ale Partidului Național Liberal și Uniunii Salvați România**⁸: în motivarea sesizării de neconstituționalitate, autorii obiecției au ridicat, în esență, critici de neconstituționalitate intrinsecă, apreciind că unele propuneri de completare a Legii nr. 135/2010 [art. 4 alin. (3) și (4)] nu ar transpune în mod fidel prevederile Directivei (UE) 2016/343, în condițiile în care instituie „o restricție asupra comunicărilor publice mult mai severă decât cea prevăzută în actul normativ european” și ar contraveni prevederilor constituționale „referitoare la libertatea de exprimare și la dreptul la informație”, că alte propuneri [art. 4 alin. (6)] „nu respectă exigențele de tehnică legislativă, care impun ca reglementările de același nivel și cu același obiect să se regăsească în același act normativ”, norma criticată trebuind „să se regăsească în Legea nr. 254/2013, și nu în Codul de procedură penală”, după cum „nu respectă exigențele principiului statului de drept”, în condițiile în care, în opinia autorilor sesizării, „interzicerea absolută a prezentării în public a persoanelor suspectate de săvârșirea unor infracțiuni cu aplicarea de măsuri de constrângere, precum purtarea de cătușe sau alte mijloace de imobilizare, creează o stare de pericol asupra unor valori constituționale, precum viața, integritatea fizică și psihică, proprietatea privată sau inviolabilitatea domiciliului”.

➤ **Președintele României**⁹: în motivarea sesizării de neconstituționalitate vizând principiul prezumției de nevinovăție, autorul obiecției a ridicat, în esență, critici de neconstituționalitate intrinsecă, apreciind că sintagmele „furnizarea de alte informații, direct sau indirect, provenind de la autorități publice referitoare la faptele și persoanele ce fac obiectul acestor proceduri” [art. 4 alin. (3)], respectiv „afectate de alte modalități de natură a induce în percepția publică că acestea ar fi vinovate de săvârșirea unor infracțiuni” [art. 4 alin. (6)] ar fi neclare și impredictibile.

⁷ https://ccr.ro/files/products/Decizie_633_2018.pdf.

⁸ *Idem*.

⁹ *Idem*.

10. Prin **Decizia nr. 633/2018**¹⁰, Curtea Constituțională a României a respins ca neîntemeiate obiecțiile de neconstituționalitate și a constatat că dispozițiile privitoare la prezumția de nevinovăție sunt constituționale în raport cu criticile formulate, instanța de control constituțional arătând că *„reglementarea care are ca scop respectarea prezumției de nevinovăție a suspectului sau a inculpatului respectă cerințele de claritate și previzibilitate inerente normei procesual penale, atât Directiva (UE) 2016/343, pe care o transpune, cât și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, constituind repere în conturarea sferei de incidență a dispozițiilor criticate”* (par. 282).

11. Chiar și astfel, ulterior deciziei Curții Constituționale, au existat reacții publice¹¹ potrivit cărora completările aduse Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală în materia prezumției de nevinovăție *„riscă să limiteze dreptul la informare corectă și să suscite interpretări în sensul afectării exigenței de transparență pe care autoritățile publice sunt obligate să o asigure”*, apreciindu-se că opinia publică *„se va afla în situația de a fi informată numai de anumite părți implicate în procesul penal, respectiv suspectul ori inculpatul, fără a se cunoaște perspectiva organului judiciar”*.

12. Personal, apreciez că dincolo de caracterul definitiv și general obligatoriu al deciziei instanței de control constituțional, **era și este extrem de important ca legiuitorul să stabilească la nivel național, fără echivoc, că atâta vreme cât vinovăția unei persoane suspectate sau acuzate nu a fost dovedită conform legii (respectiv printr-o hotărâre penală definitivă), autoritățile publice trebuie să se abțină de la prezentarea acestor categorii de persoane ca fiind vinovate și/sau de la crearea impresiei că persoanele în cauză sunt vinovate.**

13. Transpunând prevederile directivei europene în materie, completarea adusă Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală instituie, în mod corect, **dreptul autorităților publice cu atribuții în procesul penal de a comunica public informații privind procedurile penale doar atunci când acest lucru este strict necesar, fie din motive legate de ancheta penală (ex.: în vederea strângerii probelor necesare cu privire la existența infracțiunii sau a identificării persoanei care a săvârșit infracțiunea, potrivit directivei europene), fie în interes public (ex.: din motive de siguranță, când este necesară informarea locuitorilor unei zone cu privire la o presupusă infracțiune împotriva mediului sau pentru prevenirea tulburării ordinii publice, potrivit directivei europene).**

14. Mai mult decât atât, tot legiuitorul european este cel care a decis că **autoritățile publice nu trebuie să mai folosească, în instanță sau în public, măsuri de constrângere fizică (câtușe pentru mâini sau pentru picioare, boxe de sticlă sau cuști) decât dacă aceste măsuri sunt impuse de circumstanțele particulare de securitate determinate de cauza penală, sunt necesare pentru a împiedica sustragerea persoanei în cauză de la urmărire penală sau de la judecată, pentru a**

¹⁰ *Idem.*

¹¹ <http://www.pna.ro/comunicat.xhtml?id=9366>.

împiedica contactul acesteia cu terțe persoane sau pentru a preveni săvârșirea unei noi infracțiuni.

15. Este dificil astfel de apreciat/înțeles (*dacă nu chiar imposibil*) că eventualele comunicate oficiale privitoare la începerea urmăririi penale, la punerea în mișcare a acțiunii penale sau la trimiterea în judecată a unor persoane, sau rechizitoriile complete apărute în spațiul public în decursul anilor, toate indicând și accentuând vinovăția unor persoane, reprezintă demersuri instituționale făcute strict pentru o „*informare corectă*” a opiniei publice și în respectarea „*exigenței de transparență*”. Sunt aceste comunicate întotdeauna adecvate, necesare și respectă atât un minim just echilibru între interesul public și interesul individual, cât și principiile aflării adevărului, al caracterului echitabil al procesului penal și al garantării demnității și libertății umane?

16. Ca specialist și practician al dreptului penal/procesual penal, **îmi exprim rezervele puternice că opinia publică a fost într-adevăr informată corect și că principiile enunțate au fost respectate atunci când, spre exemplu, au fost arestate preventiv sau au fost trimise în judecată diferite persoane nevinovate** (*nevinovăție confirmată de către instanțele de judecată, prin hotărâri definitive*), **în condițiile obiective în care probatoriile administrate în faza de urmărire penală relevau, fără echivoc, existența unor cazuri în care acțiunea penală nu putea fi pusă în mișcare sau nu putea fi exercitată** (*fie pentru că fapta care făcea obiectul cercetării NU exista, fie pentru că nu existau probe că persoana a săvârșit infracțiunea reținută de procurori în sarcină etc.*).

Prin raportare la aceste situații, pare mai degrabă că sub aparenta „*nevoie*” de cunoaștere a „*perspectivei organului judiciar*”, opinia publică a fost indusă în eroare, prin prezentarea voit denaturată a unor informații, fapte sau împrejurări de fapt, acte și fapte materiale pretins a configura elementele constitutive ale unei infracțiuni.

17. Suplimentar completărilor în materia prezumției de nevinovăție, astfel cum au fost relevate mai sus, **apreciez că legiuitorul trebuie să instituie dispoziții clare aplicabile în cazul în care autoritățile judiciare ar încălca aceste prevederi.**

Consider ca **nefiind suficientă și în deplina garantare a respectării principiului prezumției de nevinovăție reglementarea obligației organelor judiciare de a publica** (*în aceleași condiții în care au publicat date și informații referitoare la începerea urmăririi penale, luarea unor măsuri preventive sau trimiterea în judecată a unei persoane*) **eventuale soluții favorabile** (*clasarea, renunțarea la urmărire penală sau încetarea procesului penal – pentru faza de urmărire penală –, respectiv achitarea, încetarea procesului penal sau restituirea cauzei la organul de urmărire penală – pentru faza de cercetare judecătorească*).

Ar trebui astfel analizată **oportunitatea aplicării dispozițiilor privitoare la instituția nulității relative, în situația actelor sau deciziilor judiciare emise de la aceste autorități judiciare** (*evident, dacă prin nerespectarea cerinței legale s-a produs o vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali care nu ar putea fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului în cauză*).

18. *Ad finem, apreciez oportun și necesar a se introduce în Codul de procedură penală [în vederea transpunerii corecte și corespunzătoare a prevederilor Directivei (UE) 2016/343] și dispoziții privitoare la dreptul suspectului sau inculpatului de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina, ca aspecte importante ale prezumției de nevinovăție rezultante din actul legislative european (drepturi care fundamentează și consolidează dreptul suspectului sau inculpatului, beneficiar al prezumției de nevinovăție, de a nu coopera în cadrul oricărei proceduri penale), respectiv:*

➤ *autoritățile competente nu pot obliga suspectul sau inculpatul să furnizeze informații împotriva voinței sale;*

➤ *exercitarea acestor drepturi nu poate fi și nu trebuie utilizată împotriva suspectului sau inculpatului și nu trebuie considerată, prin ea însăși, dovada săvârșirii de către persoana în cauză a infracțiunii pentru care este cercetată penal sau judecătorește;*

➤ *exercitarea acestor drepturi nu împiedică autoritățile care exercită funcțiile judiciare să strângă și să administreze probe care pot fi obținute în mod legal și care au o existență independentă de voința suspectului sau inculpatului;*

➤ *în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa închisorii mai mică de 5 ani, urmărirea penală se poate desfășura fără interogarea suspectului sau inculpatului de către autoritățile competente în legătură cu infracțiunea în cauză. În această situație, interogarea poate fi realizată doar la solicitarea expresă scrisă a suspectului sau inculpatului sau în baza acordului său scris liber exprimat;*

➤ *analizarea oportunității aplicării dispozițiilor privitoare la instituția nulității relative (în situația actelor sau deciziilor judiciare emenate de la aceste autorități judiciare cu încălcarea dispozițiilor sus-enunțate) sau a stabilirii incidenței unei răspunderi penale (în cazul în care suspectul sau inculpatul este obligat de autorități să furnizeze informații împotriva voinței).*